

ההבנה האמיתית של סיפורי התורה ובהתגלות ההנהגה של מדה כנגד מדה

(א) הרמב"ם סוף הל' מעילה כותב: ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה"ק ולידע סוף ענינם כפי כחו, ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה אל יהי קל בעיניו ולא יהרס לעלות אל ה' פן יפרוץ בו. ולא תהא מחשבתו בו כמחשבתו בשאר דברי החול. בוא וראה כמה החמירה תורה במעילה, ומה אם עצים ואבנים ועפר ואפר כיון שנקרא שם אדון העולם עליהם בדברים בלבד נתקדשו, וכל הנוהג בהן מנהג חול מעל בהם, ואפילו היה שוגג צריך פרה, ק"ו למצוה שחקק לנו הקב"ה, שלא יבעט האדם בהן מפני שלא ידע טעמן, ולא יחפה דברים אשר לא כן על ה', ולא יחשוב בהן מחשבתו כדברי החול, ע"כ.

ביאור הדברים הוא, כי התורה האלוהית היא רחבה מדי ארץ ועמוקה מני ים, ואם אדם נגש לתורה בכלי שכלו המצומצמים ומעריכה לפי מדת השגתו האפסית, הרי זה כאילו מוריד את התורה למדרגת שכלו והשגתו, ואין לך הוצאה לחולין ומעילה בקודש גדולה מזו. האדם צריך לדעת שכשם שיש גבול לכל החושים, כגון שאין אדם יכול לראות מעבר למרחק מסוים, כמו כן יש גבול וקצב לשכל האדם, ולכן אין אדם יכול להעריך תורה לפי השגתו הוא, אלא עליו לקבל את ביאורי חז"ל לכל מלה ואות שבתורה. כי לשון התורה אינה הלשון הרגילה שאנו משתמשים בה, ואיננה לפי מושגינו אנו, וכדי להבינה צריך השגה כבירה ולימוד התורה לשמה בקדושה ובטהרה וקבלה נאמנה איש מפי איש, ולכן רק ע"י שלשלת הקבלה של חז"ל שידעו להסביר ולדרוש כל אות ותג שבתורה יכולים אנו להבין משהו לפי מדת השגתנו בדברי התורה"ק.

דברי הרמב"ם נוגעים לכל ענין שבתורה, הלכה ואגדה, דין וסיפור, כולם אין אדם יכול להעריכם לפי שכלו וביותר צריך להזהר בספורי התורה שבהם אפשר לטעות מאד וטעותם מערערת את יסודות עם ישראל. וכ"ש שאסור לאדם לומר שדברי התורה באיזה ענין צריכים להכתב בצורה אחרת או שהם מיותרים, כי בזה הוא נכלל בגדר כופר בתורה, שנידון לדורי דורות ואין לו חלק לעוה"ב. וכופר בתורה הוא האומר אפילו על אות אחת שבתורה שלא נאמרה מפי הגבורה [סנהדרין צ"ט א'] כמוסכם בכל הפוסקים [רמב"ם פ"ח מתשובה ה"ח]. גם אסור לומר על דברי תורה מסוימים שהם חשובים יותר מדברי תורה אחרים, וכמו שמצינו [ברכות י"ב א'] כי אמירת עשרת הדברות בקריאת שמע נתבטלה מפני תרעומת המינים, שלא יאמרו שעשרת הדברות הם עיקר התורה. וכן הרמב"ם משיב שלא לקום לקריאת עשרת הדברות (כמנהג קצת מקומות), כדי שלא יאמרו שיש הבדל בין דבר אחד בתורה למשנהו, כי לכל התורה חשיבות שוה, בין לעשרת הדברות ובין ל"ואחות לוטן תמנע", וכולה נאמרה מפי הקב"ה.

נדפס בספר ילקוט מדה כנגד מדה, בהסכמת מרן וצ"ל. ושם צויין: נאמר באסיפת מחנכים בעש"ת תשכ"א ונרשם ע"י אחד מהשומעים.

(ב) צריך לדעת, וזה מיסודי התורה, שבכל אות שבתורה כלולים ותלויים סדר בראשית, שמים וארץ וכל צבאם, ג' שערי בינה ועולמות אין מספר, וכל אות מקומה קבוע ומסוים במערכת היצירה, כמאמר חז"ל [ב"ר א' א'] איסתכל באורייתא וברא עלמא. וכן מובא במס' עירובין אזהרה לבלר שאם אתה מחסר או יתר אות אחת בתורה אתה מחריב את כל העולם. גם כלולים בתורה כל מאורעות העבר ההווה והעתיד של כל הבריאה, של עם ישראל ושל כל יחיד, כמובא בשם הרמב"ן ובשם הגר"א. אנו רואים שכל מה שקרה לעם ישראל במשך כל הדורות, כתוב בתורה בפרטים ופרטי פרטים בכמה פרשיות. וכן נמצאים בה עצות בהנהגה לכל מקרה. אצל הגר"א ראו ממש מראות אלקים שכל דבר בדברי חז"ל בנגלה ובנסתר בשני התלמודים, בספרא ספרי, תוספתא ושאר מדרשים, וכן בזהר, רעיא מהימנא, ספרא דצינועותא, ספר יצירה ועוד, הראה את מקומם מפורש בריוח בלי שום דוחק. וכן הראה על כל תוספתא את מקומה במשנה (ועי' בגמרא [תענית כ"א א'] על אילפא). והגר"א לא היה בעבר הרחוק. החפץ-חיים הכיר אנשים שזכו לראות בעיניהם את הגאון.

מיסודי החנוך התורתי הוא להקנות לתלמידים את הגישה האמיתית לתורה, את ההערצה וחרדת הקדש לתורה ולאנשים שמדובר בתורה עליהם. בפרט בדורנו, שרעת תורה מועטת וה"עם-ארצות" גוברת, צריכים לחנך את התלמידים לגשת בצורה הנכונה לתורה. כי מגישה מוטעית לתורה מקבלים דעות כוזבות והשקפות מסולפות על כל הענינים הנוגעים לתורה ואמונה והבנה לא נכונה של מאורעות העולם. לו היתה גישה נכונה לתורה היתה נטעת בחניכים אהבת תורה וכל השקפתם היתה אחרת לגבי עיקר תפקיד האדם ותכליתו ועל מהותו ויעודו של עם ישראל. תפקידו של המורה והמחנך הוא להסביר לתלמידים את התורה בצורה האמיתית המקובלת מחז"ל, ולעקור את המושגים המועטים שנקבעו בלבבות התלמידים בהשפעת הרחוב.

מובא בחז"ל [ילקוט תהילים קי"ט] מאמרו של ר' אליעזר הגדול שאילו היו כל הימים דיו, כל החורשות קנים, כל האנשים לבלרים וכל הרקיע גויל גם אז לא היו יכולים לכתוב את כל התורה שקבל מרבתינו, וכל זאת לא היה נחשב לגבי כמה שידעו רבותינו אלא כמכחול הטובל בים. אנו רואים את ההפרש בין ידיעת התורה של ר' אליעזר הגדול לבין ידיעת התורה של רבותינו שההבדל ביניהם היה רק דור אחד, ולפי זה הרי ההפרש בין דורנו לבין דורות התנאים והאמוראים אין שום מספר לשערו ועל אחת כמה וכמה לדורות האבות. לכן כשמלמדים פרשה במעשי האבות צריכים להסביר לתלמידים שאין המדובר באנשים רגילים בעלי מדות ורצונות, אלא מדובר באנשים שאין אנחנו יכולים להשיג כלל את מדרגתם, נקיים מכל שאיפה ורצון עצמי, וכשם שאין לנו קנה-מדה להעריך מלאכים כך אין לנו אפשרות כלל להעריך ולהשיג את מדרגת האבות.

(ג) ידוע כי מעשי האבות הם סימן לבנים. זאת אומרת הם לימוד לבנים איך יתנהגו. הרמב"ן בסוף בראשית [יב, ו. לו, מה] מוסיף שמעשי האבות הם יצירה לבנים, שהאבות יצרו בהתנהגותם את עתיד עם ישראל. איזה דוגמאות: הבטחת ה' לאברהם בברית בין הבתרים היתה של עשר ארצות, אבל ישראל נחלו רק שבע, והבטחת השאר, קני קניזי וקדמוני, תתקיים לעתיד לבא [בראשית רבה מד, כג]. טעם הדבר, כי כידוע ה' אמר

לאברם התהלך בארץ לארכה ולרחבה כדי שתהא נוחה ליכבש לבניך, וכתוב [בראשית יד, יד טו] ברדיפת המלכים וירדפם עד דן, ובהמשך נאמר וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק, אמרו חז"ל [סנהדרין צ"ו א'] שאין עיר בשם חובה, והכתוב קורא לדן חובה כי שם נתחייבו ישראל בעגלי ירבעם, ולכן שם תש כחו של אברהם. דן היתה בקצה גבול ישראל (מדן ועד באר שבע). וכיון שאברהם לא המשיך לרדוף אחרי דן, לא כבשו ישראל יותר, ולכן לא נחלו את שאר שלשת הארצות [ע"י נפלאות מתורת ה' יתברך, מאמר חופר מטמוני האבות, פי"ז].

חז"ל אמרו [תנחומא לך לך, ט] כל מה שאירע לאבות אירע לבנים. אברהם ירד למצרים מפני הרעב, וגם יעקב ובניו ירדו למצרים מפני הרעב. אברהם יצא ממצרים כבד במקנה בכסף ובזהב [בראשית יג, ב] וזו היתה סלילת הדרך לבני ישראל לצאת ממצרים ברכוש גדול [בראשית רבה מ, ו]. כהקדמה למכות במצרים ועל הים היו הנגעים הגדולים שבאו על פרעה על דבר שרה. במצרים, כידוע, היו ישראל בתכלית הצניעות [ויקרא רבה לב, ה] אחת היתה ופרסמה הכתוב [שם, ע"י רש"י ויקרא כד, יא]. מנין זכו ישראל לכחות צניעות כאלו, שאע"פ שבמצרים, השטופים בזמה, העבירות בפרך ושלטו בגופם, בכל זאת לא יכלו לגבור על הצניעות של בית יעקב, אומרים חז"ל [שיר השירים ד, יב] שבכחה וזכותה של שרה נגדרו הנשים, ובכחו וזכותו של יוסף הצדיק נגדרו האנשים. זאת אומרת שצניעות שרה ויוסף במצרים נטעו את כח הצניעות בעם ישראל. יוסף ליקט את כל הכסף ממצרים ומשאר הארצות, זו היתה הכשרת הדרך לעם ישראל בו ינצלו את מצרים. חז"ל [שמות רבה כה, ה] אומרים שכיון שאברהם קיים במים הכנסת אורחים ע"י שליח (יוקח נא מעט מים) לכן שילם הקב"ה לבניו ע"י שליח, שנאמר [במדבר כ, יא] וירם משה את ידו ויך את הסלע, ובלחם שאברהם לקח בעצמו (ואקחה פת לחם [בראשית יח, ה]), שולם לבניו ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, שנאמר [שמות טז, ד] הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. מכל זה אנו רואים שמעשי האבות לא היו מעשה בעלמא אלא בנו את כל העתיד של עם ישראל והעולם כולו.

ד) כאשר נגשים לענין ישמעאל ויצחק, בהשגות והשקפות של אנשים רגילים, ובפרט בדור הזה, אפשר לטעות שהיתה כאן תגרה בין שתי נשים על זכויות בניהן. אסור להעלות זאת על הדעת, ומחשבה זו היא כפירה ממש. זה גם לא מתקבל על השכל, כי הרי הקב"ה צוה לאברהם לשמוע בקול שרה [בראשית כא, יב] ובסתם תגרה בין שתי נשים לא ה' הקב"ה מצוה זאת. ובכלל, מעשי האבות, שכפי שאמרנו היו יסודות לבנין עם ישראל והעולם כולו, לא יכלו להיות מושפעים השפעה כל שהיא מנטיות ורצונות עצמיים.

להבין ענין זה, לפי כמות ואיכות השגתנו, צריך לדעת שאין אבות אלא שלשה, ואילו היה פגם כלשהו באבות, והיה זה פגם דק מן הדק, היתה כל מציאות עם ישראל אחרת. מתן תורה, הגאולה ויום הדין העתידים לבא, היו בכח ובהשפעת האבות על צאצאיהם. ידועה גם השפעת הסביבה על האדם ואפילו על הגדול בענקים. מי לנו גדול מיעקב אבינו שרצה להתרחק מלבן ובניו דרך שלשת ימים [רש"י בראשית לא, יט], וחז"ל [ילקוט תהלים, תתמ"ג] למדו מזה שדרך שעבר בה רשע מזקת שלשת ימים. גם ידוע שכל

שהאדם גדול יותר, השפעתו חזקה יותר. ישמעאל היה במדרגה גבוהה מאד בחכמה, הן משום היותו בן אברהם, והן משום חינוכו שקבל מאברהם על כל צעד ושעל, ולכן היתה השפעתו חזקה. שרה פחדה לכן מהשפעה אפשרית, דקה מן הדקה, שעלול ישמעאל להשפיע, כי אע"פ שיצחק היה במדרגה גבוהה לאין ערוך, והשפעתו של ישמעאל לא יכלה להזיזו כמלוא הנימה, בכל זאת יצחק היה צריך להשקיע כח כלשהו למנוע את השפעתו של ישמעאל, ולולא ישמעאל היה יצחק יכול לנצל כח זה לעליה נוספת. אברהם לעומת זאת רצה לחנך את ישמעאל, ואם כי אברהם ידע שאין דמיון כלל בין מעלתו של יצחק למעלתו של ישמעאל, בכל זאת רצה להעלות את ישמעאל לפי מה שהוא ראוי, ולכן התנגד אברהם לשלוח ישמעאל. זו היתה מחלוקת לשם שמים, כמחלוקת בין שני תנאים, בלי כל רצונות עצמיים ^{אין} שיטה נכונה יותר. הקב"ה פסק ששרה צודקת בענין זה, (ואולי זהו גם מענין בינה יתירה נתנה לנשים ע' נדה מ"ה. ועוד אמרו חז"ל [ברכות י' ב'] כי אשה מכרת באורחים). וע' רש"י וירא כ"א י"ב שמע בקולה בקול רוח"ק שבה. למדנו שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות. רש"י בחומש [בראשית בא, י] מביא בשם חז"ל [בראשית רבה נג, יא] שהפסוק [משלי כו, יח] כמתלהלה יורה זיקים חצים ומות ואמר הלא משחק אני נאמר על ישמעאל. יתכן שחצים ומות אלו היו מחשבות ורצונות, הדקות וזעירות עד למאד, שהיו עלולים לפגוע במשהו ביצחק, והיה יצחק צריך לרחותם מעליו, ובלי ישמעאל היה יצחק יכול להשתמש בזמן המועט הזה לעלות יותר במדרגתו. אנו מוצאים בחז"ל [פרקי דר"א, ל"א] שאברהם נצטווה על העקדה בלילה שישמעאל בא לבקרו מן המדבר. נסיון אינו רק להראות לעולם צדקו של אדם, אלא גם הרמה לאדם, מלשון נס, כמובא בחז"ל ובראשונים [רמב"ן בראשית כ"ב א], משום שבהוצאת הדבר הטוב מן הכח אל הפועל מתרומם האדם. ולכן אפשר לומר שבלילה שישמעאל בא, מיד נצרך היה יצחק להרמה בצורה כגון זו צריך ללמוד וללמד פרשה במעשי האבות. לא חלילה בהשגת השוק אלא בהבנה ובידיעות המצטברות לאחר עיון והתעמקות בדברי חז"ל ורבותינו הראשונים. וזאת למודעי כי כל השגתנו, אפילו אחר העיון בדברי רבותינו, הם כטפה מן הים נגד עצמיות הענינים כמו שהם.

ה) והרי למשל עוד פרשה שאנשים מן השוק מבינים אותה בצורה מסולפת, פרשת יעקב ורחל. כתוב בתורה [בראשית כט, יז יח] ורחל היתה יפ"ת ויפ"מ וכו' ויאהב יעקב את רחל וכו'. וכל היחס שהיה בין יעקב ורחל, אם מעריכים פרשה זו בתערובת כלשהי של רצונות, פוגעים ממש ביעקב אבינו שדמותו חקוקה בכסא הכבוד [ב"ר פ"ב ב']. ובכלל אין כל פשט בפרשה לפי הערכה זו, כי לו ביאור הענין היה כתרנום המילולי של הפסוקים, מדוע התנדב יעקב לעבוד שבע שנים לפני נישואיו [שם כט יח], לבן לא אמר לו זאת אלא יעקב הציע זאת מעצמו. ואם היה זה ענין של רצון, היה יעקב מוצא לו הצעה אחרת. ועוד מה הביאור של ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה [שם כט יט], הרי ידוע שכשאדם רוצה משהו אז כל שעה שמבדילה בינו לבין התמלאות רצונו נמשכת אצלו כשנים, וא"כ שבעת השנים היו צריכות להיות בעיני יעקב כיוכלות ולא כימים אחדים. גם קשה להבין איך אחר כל זה לא הבחין יעקב שנתנו לו את לאה במקום רחל [שם כט כה]. ודאי וודאי שביאור כזה הינו סילוף המקרא, חרוף וגדוף. ישנם כמה הסברים ע"פ חז"ל לפרשה זו והרי אחד ההסברים הפשוטים.

כידוע אצל אברהם לא היה עוד גמר הבנין של כלל ישראל, שהרי עדיין יצא ממנו ושמעאל [שם יז, יט כ]. גם בזרעו של יצחק היה עשו [יהושע כד, ד]. לעומת זאת יעקב היתה מטתו שלמה [פסחים נ"ו א], "ויהיו בני יעקב שנים עשר". יעקב היה בחיר האבות [ב"ר ע"ו א'] וזכה להקים את בית ישראל. יעקב ידע שעליו לעבור צירוף אחר צירוף וזיכוכ אחר זיכוכ כדי שיזכה להוליד שבטי י"ה, לכן לא נשא אשה בהיותו בן ארבעים, כשם שעשה אביו יצחק [בראשית כ, ב], ואפילו כשנשלח מבית אביו לשאת אשה [שם כח, ב], והיה אז בן ס"ג [מגילה י"ז א'], ישב בבית שם ועבר על התורה י"ד שנים כדמוכח בפירוש בפסוקים [עי' רש"י בראשית כח, ט], לבית לבן הגיע יעקב בהיות בן ע"ז שנה ובכל זאת הרגיש שעדיין יש לו לעלות מעלה מעלה ולעמוד במדרגתו גם בבית לבן, כדי להכין את בניו לשמור על מדרגתם גם בין האומות. וע"כ הציע אעבדך שבע שנים וכו'. באותם שבע השנים טיהר וקידש א"ע כאמור עם לבן גרתי. בעבודת הצאן היו ענינים גדולים שאפס קציהם אנו רואים. היו לו דינים שאינם נמצאים בחושן המשפט, היותי ביום אכלני חורב וקרח בלילה ותרד שנת מעיני [בראשית לא, מ], בהנהגות כאלו אין שכיר חייב, הגמ' בסוף השוכר את הפועלים [צ"ג ב'] קוראת לזה נטירותא ויתירתא. לאחר שבע שנים, כשהרגיש יעקב שהינו ראוי להוליד שבטי י"ה אמר מתי אעמיד י"ב שבטים. ובכל זאת היתה השגחה לתת לו את לאה לפני רחל. מכל זה אנו רואים את ההכנה הכבירה שהיתה נצרכת להתחברות יעקב ורחל.

ו) הרי ידוע כי רחל היתה עיקרו של בית, ואפי' בני יהודה מצאצאי לאה הודו בזאת, כמובא במגילת רות [ד' י"א] בברכה שבועז נתברך. מדוע היתה רחל עיקר הבית? יתכן שיש למצוא דרך בענין זה ע"פ ההקדמות דלהלן: כידוע היה כל אחד מהאבות אב למדה מיוחדת, אברהם היה אב למדת החסד, יצחק היה עמוד העבודה ויעקב היה יסוד התורה. אין הביאור ששאר המדות לא היו בכל אב, כי על אברהם נאמר [בראשית כו, ה] וישמור משמרת מצותי חוקותי ותורותי, אלא הביאור הוא שכל אחד מהאבות היה אב למדה זו ועיקר תפקידו היה לבנות את המידה הזו. כן ידוע שעיקר האדם הוא כח הדיבור, והיה האדם לנפש חיה [שם ב, ז] מבאר התרגום לרוח ממללא. ברוחניות האדם יש ג' חלקים: נפש רוח ונשמה. התורה היא בחלק הרוח, כמובא בגר"א בכמה מקומות. חז"ל [חולין פ"ט א'] אומרים על הפסוק האמנם אלם צדק תדברון, מה אומנותו של אדם בעוה"ז ישים עצמו כאלם, יכול אף בדברי תורה ת"ל צדק תדברון. אנו רואים שעיקר תפקידו של האדם בעוה"ז הוא בכח הדיבור, ובכח זה יש שני צווים לחיוב ולשלילה. השלילה היא ישים עצמו כאלם, וזו אומנות ממש, והחיוב הוא צדק תדברון. מובא באלשיך ובגר"א שהאשה היא במדרגת שמירה ועיקר צויה הם בשב ואל תעשה, והאיש מדרגתו היא קיום ועיקר צויו הם קום ועשה, זה ממש בטבע האשה והאיש. לפ"ז ניתן להסביר מדוע פטורות נשים ממצות ת"ת, שמצוה זו הינה מיסודי היהדות וחייבים בה בכל רגע, וכן מדוע פטורות נשים ממ"ע שהז"ג. וההסבר הוא שמדרגת האשה היא השמירה ותפקידה הם בעיקר בשב ואל תעשה שבכח הדיבור ולכן היא פטורה מת"ת ומחלק מהמ"ע.

ולפ"ז אפשר להסביר את ענין יעקב ורחל. יעקב כאמור היה יסוד התורה, תתן אמת ליעקב [מיכה ז, כ] ואמת נאמר על התורה, וא"כ היה הקום ועשה שבכח הדיבור. לכן זיווגו היה צריך להיות מהשב ואל תעשה שבכח הדיבור. רחל אומרים חז"ל [ב"ר ע"א ח',

תנחומא ויצא ו[תפסה פלך השתיקה, ולכן תפסו בניה בפלך השתיקה. עם כל השתוקקות להיות אשת יעקב ואם שבטי ירה, שתקה רחל ולא ספרה ליעקב על הרמאות שלבן מתעתד לרמותו ולא עוד אלא שמסרה סימניה ללאה. לכן גם בניה תפסו בפלך השתיקה. אבנו של בנימין בחשן היתה ישפה, ודרשו חז"ל [שוח"ט טו ו] שזה מרומז על יש פה ושותק, כי אע"פ שבנימין ידע על מכירת יוסף לא גילה זאת לאביו. על שאול נאמר [שמואל א, י, טז] ואת דבר המלוכה לא הגיד. באסתר [אסתר ב, כ] נאמר אין אסתר מגדת וכו'. לכן יעקב עמוד התורה ורחל יסוד השתיקה היו מתאימים ביותר זה לזה. יפ"ת ויפ"מ [בראשית כט, יז] ביאורו גם כפשוטו אבל גם במדרגות הרוחניות, כפי שהגר"א מסביר במשלו. ולכן רצה יעקב לשאת את רחל כי היא היתה עיקר זיווגו ועקרת הבית. לפי נבין גם מדוע היו שבע השנים בעיני יעקב כימים אחדים, כי מטרת יעקב היתה להקים את בית ישראל ובכל יום ויום הוא ממש הקים את בית ישראל בהתנהגותו. באופן כזה מתבררים הדברים באות אחר לגמרי.

ז) בפ' ויצא בענין הברכות, קשה להבין הטעם שיצחק אהב את עשו ומדוע רצה למסור לו את הברכות. חז"ל [ב"ב ט"ז ב'] אומרים שביום שנפטר אברהם עבר עשו חמש עבירות וביניהם ישנה עבירת כפרה בעיקר, שדרשו זאת מהפסוק [בראשית כה, לב] למה זה לי בכורה, (ותיבת זה מיותרת), לכן דרשו ש"זה" מכוון להקב"ה שנאמר [שמות טו, ב] זה אלי ואנוהו. וקשה איך אפשרית כפירה בעיקר אצל עשו שגדל ונתחנך אצל האבות, וראה את אברהם עד היותו בן ט"ו [פס"ר י"ב ד], את יצחק, ואת כל ההנהגה אתם שהיתה למעלה מגדר הטבע, השראת השכינה על כל התנהגותם ונסים גלויים שהיו תדירים אצלם. הרי ידוע שמי שראה את הגר"א זצ"ל לא היה יכול להיות כופר, ק"ו לעשו שנתחנך אצל האבות. ועוד תמוה ממקראות מפורשים בתורה [בראשית כ"ז לד] שעשו זעק זעקה גדולה ומרה עד מאד על שלא קבל את הברכות, ואם הוא היה כופר מה היה איכפת לו על ברכות אביו הזקן ומה היתה הזעקה הגדולה, שכמוה איננו מוצאים בכל התורה, על הברכות שממילא עשו לא האמין בהם. אלא מפורש שעשו היה מאמין גדול מאד וידע שהקב"ה מסר הברכות לאברהם [רש"י בראשית כה, יא], הברכות מסורות לך; אברהם העביר אותם ליצחק ואותן הברכות הן לדורי דורות והשפעתן עצומה על כל הבריאה עד סוף כל הדורות ועד בכלל. עשו הכיר בודאות ברורה את ערך האבדה שאבד כשהפסיד הברכות וזה הכאיב לו מאד. ובתיבת "זה", שחז"ל [ב"ב שם] דרשו ממנה שכפר בעיקר, מוכח שהוא היה בעל הכרה עצומה מאד, כמו שאדם רואה בחוש ואף הרבה יותר. כי אנו מוצאים בכל התנ"ך תיבת "זה" דוקא על דבר שעומד לפני העינים ממש, למשל זה אלי ואנוהו דורשים חז"ל [סוטה י"א ב'] שהראו באצבע על הקב"ה כביכול. בסוף תענית [ל"א א'] אמר ר"א עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בג"ע וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלקינו "זה" קוינו לו ויושיענו "זה" ה' וגו' (ישעי' כה ט). "זה" הדבר אשר צוה ה' [שמות טז, טז] לב. לה, ד. ועוד דרשו חז"ל [זהר פנחס רל"ב] שכינה מדברת מתוך גרונו. להבדיל אצל המן איש צר ואויב המן הרע הזה [אסתר ז, ו] ואסתר הראתה עליו באצבע, וכן בכל התנ"ך אנו מוצאים תיבת "זה" רק על דבר שאפשר להראות עליו באצבע. במקום אחד לכאורה אין הדבר כן, כי "זה" משה האיש לא ידענו מה היה לו [שמות לב, א], והרי משה לא היה

שם, אבל הגמ' שבת פ"ט אומרת שהשטן הראה להם דמות מטתו של משה פורחת באויר ומסיימת הגמ' והיינו דקאמרי ליה לאהרן כי "זה" משה האיש, עכ"ל הגמ'. וא"כ כשאמר עשו למה "זה" לי, ופי' חז"ל "זה" בכונה לבורא ית', מוכח שהוא לא רק האמין במציאות ה' אלא ממש הכיר הכרה ברורה ומוחשית בנוכחותו ית"ש כאדם המכיר בחבירו ועומד לפניו.

אך הפירוש של כפר בעיקר הוא כך, כידוע נטע הקב"ה בכל אדם את כח הבחירה כדי שיזכה האדם ע"י בחירת צד הטוב, ובחירה הנה לבחור בין שני צדדים שקולים, וככל שהכרת האמת גוברת באדם גובר בו גם צד היצר כדי לשמור על שווי המשקל וזה מפלאי הבחירה. לכן כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו [סוכה נ"ב א']. באדם המכיר הכרה מלאה ואמיתית איך יכול היצר לפתותו לעבור על פי ה', לזה ניתן כח רדיפת החומר ושאר יצרים ויכול לפתותו לבחור בזה העולם ולהפקיר עצמו וכל נצחיותו ואפילו אם ידע את ההפסד לנצח נצחים שיצא מפעולותיו (כמאמר רבה בשבת ל"א מאי דכתיב זה דרכם כסל למו, יודעים רשעים שדרכם למיתה וכו') בכל זאת מסיתו היצר לעבור וישנה אפשרות לבחור באיזה צד שרוצים. עד כדי כך הוא כחו של היצר. לכן בעשו אע"פ שהיו לו השגות כבירות ומלבד זה היו מצוות שהיתה לו בהם עבודה כבירה, כגון כבוד אב שרשב"ג אמר עדיין לא הגעתי לחצי כיבוד שכבד עשו את אביו [ב"ר ס"ה י"ב], בכ"ז היתה לו בחירה שוה והוא בחר בצד החומר. (כגון זה אנו מוצאים בירבעם בן נבט, להבדיל, שבתורתו אין דופי ושתפסו הקב"ה בבגדו ואמר לו חזור בך, [סנהדרין ק"ב א'], וא"כ היה בעל השגות עצומות, ובכ"ז העמיד עגלים [מלכים א, יב, כח] משום ענין של כבוד). ביאור הכפירה בעיקר של עשו, שדרשו חז"ל מהפסוק למה "זה" לי, הוא שאינו מחשב ב"זה" ואע"פ שאני מכיר בו אין הוא חשוב לעמוד מול רצונותי החומריים וכאילו אינו. וזה כמרידה בפלטרינן של מלך מכיר את בוראו ומורד בו בשביל רצונות חומריים. ומזה נבע כל ענין בזוי הבכורה, כי הבכורה היתה ענין של רוחניות, עבודת ה' היתה בבכורים והתקרבות יתירה לעבודת ה' כמבואר ברמב"ן [עי' רמב"ן במדבר טז, יט], ועשו הפקיר את כל נצחיותו ובזה אותה בשביל עניני עוה"ז. חז"ל דורשים על הפסוק חכמת המסכן בזויה (קהלת ט טז) זה הדורש ואינו מקיים (עי' קהלת רבה ס"פ ט). כיון שזה תכלית הבזיון להיות בעל השגות גבוהות ועם כל זאת ללכת אחר החומר וזה הביאור ב"ויבז" עשו [בראשית כה, ל"ד], וע"כ אמר עליו הנביא עובדיה [עובדיה ב'] "בזוי אתה מאד". באדרת אליהו מובא בשם הזהר רשיה דעשו בהדיה אבוהון דעלמא גניז, היינו כמפורש בחז"ל [סוטה י"ג א'] שראש עשו נקבר במערת המכפלה וזה משום ההשגות הגדולות והגבוהות של עשו.

ראיה מפורשת להסבר זה, שכפר בעיקר אין הכונה לחוסר אמונה אלא לאי-התחשבות, אנו מוצאים בפסוק בתהלים ובדרשת חז"ל כתיב (תהלים י, יד) רשע כגובה אפו כל ידרוש אין אלקים כל מזמותיו, גובה אפו מורה על כעס כמפורש בגמ' [נדרים כ"ב ב']. וצריך להבין וכי אדם שכועס נהפך לכופר ח"ו ומדוע קורא עליו הפסוק אין אלוקים. לכן תרגמו חז"ל (נדרים כ"ב) אמר רבה בר"ה כל הכועס אפי' שכינה אינה חשובה כנגדו שנא' רשע כגובה וכו', לא שאדם הכועס מכחיש מציאות הבורא אלא אינו מתחשב בבורא, כי כשאדם כועס אין הוא השליט על עצמו אלא הכעס שולט עליו. ואנו רואים

זאת בחוש כשארם בכעס אינו מתבויש אפי' מאנשים רבים גדולים וחשובים, וכן אפי' אם תהא שכינה לנגד עיניו יעשה מה שכעסו יטהו לכך, והגמ' עצמה אומרת שכינה אינה חשובה כנגדו היינו אפי' שכינה כנגדו בכל זאת אינה חשובה.

ואף כי יצחק ידע את מדרגת יעקב ואת עשו בכ"ז רצה לתת את הברכות וירושת הארץ לעשו, כי יעקב הרי כולו קדש קדשים ואין פסול במטתו וגם זרעו שבטי י"ה היה כולו קדש, ולכן רצה יצחק שיעקב וזרעו לא יהיו טרודים כלל בעניני גשמיים של ואספת דגנך, אלא שיהיו כולם ממלכת כהנים וגוי קדוש, כמו שאמר הקב"ה לישראל לפני מתן תורה [שמות י"ט ו'] והייתם לי סגולה מכל העמים וגו' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש וגו', וכמ"ש במכילתא בפ' יתרו יט ו', מכאן אמרו ראויין היו כל ישראל לאכול בקדשים עד שלא עשו העגל משעשו העגל נטלו מהם וגתנו לכהנים. ועם ישראל יהיו כן לעת"ל, כמ"ש בישעי' ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכרמיכם ואתם כהני ה' תקראו משרתי אלקינו יאמר לכם וגו' (ישעיה סא ה'). ועשו וזרעו רצה יצחק שיקבלו את ירושת הארץ ויספקו את בני ישראל בכל צרכיהם החומריים. ועי"ז ישתמר גם זרע עשו בדרך של עבודת ה' לפי מדרגתם, זאת אומרת שכל בני"ו יהיו במדרגה גבוהה ממדרגת הכהנים, וזרע עשו אף שיהיו במדרגה נמוכה ממדרגת ישראל היום בכל זאת ישארו עובדי ה' לפי מדרגתם ולא יאבדו לגמרי. אבל רבקה ראתה שאין זה כדאי שיעקב יצטרך לעשו באיזה צורה שהיא, אלא צריך להפריד לגמרי מעשו, ולכן רצתה שיעקב יקבל את הברכות וירושת הארץ. זו היתה שוב כמחלוקת תנאים בהלכה והקב"ה פסק כרבקה ומן השמים סיבבו שיעקב יקבל הברכות. באופן כזה צריך ללמוד מעשה שכתוב בתורה, בעיון בדברי חז"ל וראשונים וגם לאחר זאת אין אנו מבינים אפילו כגרגרי חול לעומת כל הבריאה בהשוואה לעומק הענינים בעצם.

ח) בכל התורה ובדברי חז"ל אנו מוצאים אלפי ענינים של מדה כנגד מדה, כמה מפורשים בקרא וכמה נמצאים בדברי חז"ל. לדוגמא המדרש [תנחומא ויחי י'] אומר שדניאל חנניה מו"ע, שהיו מזרע יהודה, ניצלו בזכותו. הקב"ה אמר ליהודה אתה הצלת את יוסף מן הבור, ואת תמר פרץ וזרח מכבשן האש, חייך שאני מציל את דניאל מגוב האריות ואת חמו"ע מכבשן האש. שוב אנו מוצאים שבשכר שיהודה מלך השבטים [פתיחה אס"ר י'] הסכים להיות עבד עולם תחת בנימין במעשה הגביע [בראשית מר, לג] זכה שיהיה לו חלק בביהמ"ק שהיה בחלקו של בנימין [עי' ילקוט שמואל רמז קכ"ו], כי כאמור בגמ' [זבחים קיא ב'] שהיה בית הבחירה בחלק בנימין כמ"ש ב' [דברים לג, יב] ידיד ה' ישכון לבטח עליו חופף עליו כל היום ובין כתפיו שכן, וכן בנבואת יעקב עיין בתרגומין [בראשית מט, כז], וגם ליהודה היה חלק בביהמ"ק כי רצועה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנסת לחלקו של בנימין ובה מזבח בנוי [יומא י"ב א']. וכן כתוצאה ממעשה הגביע ה' קשר עולם בין יהודה לבנימין למשל כשנחלקה הארץ בגורל היה יהודה ובנימין סמוכין זל"ז [יהושע יח, יא], וגם כשעשרת השבטים נפרדו ממלכות יהודה בימי ירבעם נשאר שבט בנימין במלכות יהודה [מלכים-א יב, כא].

ט) כידוע מחיית עמלק ובנין ביהמ"ק, מקום השראת השכינה, תלויים זב"ז. ומה"ט ג' המצוות שנצטוו ישראל בכניסתן לארץ הם למנות להם מלך, למחות זכרו של עמלק

ולבנות ביהמ"ק [סנהדרין כ' ב'], כמ"ש חז"ל [תנחומא סוף פ' תצא, רש"י שמות י"ז, טז] על הפסוק כי יד על כס י"ה מלחמה לה' בעמלק וגו', אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק [שמות שם], וטעם הדבר הוא כי כדי לבנות מקום להשראת השכינה צריך להחליש ולהכניע את תכלית הרע, ולכן קודם הקמת המשכן וקודם בנין ביהמ"ק הראשון והשני היה צריך להחליש את עמלק. עיקר מקום המשכן היה בשילה בנחלת אפרים ששם עמד המשכן יותר משלש מאות שנה [זבחים קי"ח ב'], וגם שילה נקראת מנוחה כמש"כ [דברים יב, ט] כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה וגו' ודרשו ז"ל [שם קי"ט א'] מנוחה זו שילה נחלה בית עולמים. וכיון שמקום המשכן היה בנחלת אפרים לכן החלשת עמלק לפני הקמת המשכן היתה ע"י יהושע משבט אפרים. ביהמ"ק ה' בנחלת בנימין, וע"כ הכנעת עמלק לפני הקמת בית ראשון היתה ע"י שאול משבט בנימין [שמואל א, יד, מח], וכן הכנעת עמלק לפני בנין בית שני היתה ע"י מרדכי ואסתר מבני בנימין.

מובא במדרש [אסתר רבה ז' ח'] שהמן שאל את מרדכי מדוע אינך משתחוה לי כמו שיעקב זקנך השתחוה לעשו זקני, ענה לו מרדכי שבנימין לא השתחוה לעשו היות שעדיין לא נולד אז. ולכן נבנה ביהמ"ק בחלקו ומרדכי ה' מזרע בנימין וע"כ לא השתחוה להמן. וכיון שגם ליהודה היה חלק בביהמ"ק לפיכך הכנעת עמלק היתה צריכה להיות גם ע"י שבט יהודה, לכן לפני בית ראשון הכה דוד את עמלק כמש"כ בשמואל א' ל' [י"ז] ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם, וכן לפני בית שני היתה מחיית עמלק שהפסוק [אסתר ב, ה] אומר עליו איש יהודי וגו' איש ימיני וגו' ואמרו חז"ל [מגילה י"ב ב'] שאביו מבנימין ואמו מיהודה, נמצא שמחיה זו היתה מכח בנימין ויהודה.

בגמ' (ב"ב כג:) איתא אין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף שנאמר והי' בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וגו' איתיביה ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם, פי' והלא דוד מיהודה היה ולא מיוסף, ומתרץ שהיו עמו שרי אלפים ממנשה. ובזה יושב הגאון בעל עמודי אור [סי' קכ"ט אות א'] מדוע בפסוק לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך וגו' (תהלים פ') נכתב בנימין בין אפרים למנשה, ותירץ כי מחיית עמלק בפעם הראשונה היתה ע"י יהושע מאפרים, ובפעם השניה ע"י שאול מבנימין ואח"כ ע"י דוד שהיו עמו שרי אלפים ממנשה.

ישנו ספר נפלא "ספר נפלאות מתורת ה'" שיצא לפני תשעים שנה בערך ויש לו הסכמה מגאון הגאונים ר' יהושע ליב זצוק"ל ומעוד גדולים, שבו הוא מראה שכל נבואה שנאמרה לאבות נתקיימה במקום שנאמרה. למשל גוי וקהל גוים יהיו ממך וגו' [בראשית לה, יא], דקשה הרי כבר נולדו השבטים, ועל פסוק זה אומרים חז"ל [מ"ר שם] שגוי וקהל גוים עולה על בנימין אפרים ומנשה, וזה נאמר במקום הגבול של ג' השבטים. ומלכים ממך יצאו (בראשית יז ו) נאמר לאברהם בחרון, שזו מלכות בית דוד שתחילתה בחרון [שמואל ב' ה' א' ד'], וכל מלה ומלה שבתורה נתקיימה במקומה. באמת צריך לשאול, כתיב בפ' העקידה [בראשית כב, טז] יען אשר עשית את הדבר הזה וגו' כי ברך אברכך והרבה ארבה וגו', והרי אברהם כבר נתברך ברבוי והיה זרעך כעפר הארץ אשר אם ימנה גם זרעך ימנה [שם יג, טז]. התירוץ הוא, כי אנו מוצאים כי הרבוי ביהודה ובנימין היה

עצום יותר מאשר בשאר השבטים. בחשבון חיל יהושפט כתוב מלבד בערי המבצר היו חילו 780.000 מיהודה, ו-380.000 מבנימין (עי' דה"י ב' יז). המנין הזה הוא לאנשי החיל בירושלים בלבד, והרי מבנימין נשארו לאחר מעשה פילגש בגבעה רק 600 ועד לתקופת יהושפט היה ריבוי עצום ונורא כזה, ריבוי זה היה מברכת יען אשר עשית וגו', כי כידוע העקרה היתה במקום המקדש ומקום המקדש היה בחלק יהודה ובנימין, ולכן נתברכו שבטים אלו ברבוי מיוחד יותר מכל ישראל. כל ההסברים האלו הינם פשוט ממש לא דרוש ולא פלפולים. זה מראה ממש שכל מלה בתורה מקפלת בתוכה עולמות עד אין חקר. כל עתיד כלל ישראל ושל כל יחיד ויחיד נמצא בה ואפי' של שאר האומות ושאר הבריות.

כל הגלויות מפורשות בתורה שנכתבה לפני הגלויות והתורה [דברים כח, סד] אומרת מקצה הארץ ועד קצה הארץ, דברים שאנו רואים בחוש שנתקיימו. ובתורה [ויקרא כו, מד] גם כתוב לא מאסתים ולא געלתים שדבר זה הינו פלא עצום שאומה תתפזר בכל העולם ובכ"ז ישמרו על צביונם וישארו יהודים, כמו שהרמב"ן אומר שזה הפלא הגדול ביותר. ודבר זה קיים ויתקיים. התורה מדברת על העבר והעתיד כאחד. דבר זה מפורש בפסוק. בפ' עריות [שם יח, כח] כתוב ולא תקיא הארץ אתכם כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם, והרי פסוק זה נאמר בעודם במדבר וז' העמים היו עדיין בארץ ואיך אומרת התורה "כאשר קאה" לשון עבר? הביאור הוא שהבורא ית' הינו למעלה מן הזמן, עבר ועתיד הינם יחד אצלו. גלוי לו שהארץ תקיא את ז' העמים כאילו שזה אחר המעשה. אנו רואים מכאן שהתורה כוללת את כל מהלך הענינים מבראשית ועד סוף הדורות. ומה צריך עוד, והרי התורה אומרת והיו בך לאות ולמופת ובזרעך עד עולם (דברים כח מו). "אות" פירושו האותות אשר תבואנה, גלוי העתידות. מופת הינו דבר שהוא בעצמו חוץ לדרך הטבע. דברים אלה צריך לשנן לילדי ישראל כי הבורות גדולה ושומעים ח"ו דברים שעלולים להביא לידי כפירה ממש.

לכן צריך לחזק את האמונה ולדעת שכל אות בתורה כוללת ענינים עמוקים של כל הבריאה ועניניו רואות את אמיתותם כבר מאות שנים. צריך להתעמק ולברר את כל הפרטים הנוגעים לפסוק לפני שמלמדים אותו לתלמידים, כי צריכים לנטוע בהם הכרה פשוטה הכרה שהיתה פעם הכרה של כל היהודים של בעלי בתים ובעלי מלאכות. ובכלל צריך לנטוע בהם דעות אמיתיות יסודות האמונה והדת, אמיתיות התורה וכו', ועי"ז אפשר להכניס בהם אהבת תורה. צריך לעמול ולשאוב מכל המקורות בחז"ל ביאורים כדי להקנות יסודות אלו. תורת ה' תמימה משיבת נפש [תהלים יט ח], אימתי היא משיבת נפש כשהיא תמימה [ילקוט תרע"ד], ואז משפטי ה' אמת צדקו יחדיו. צריך להקנות להם מושג בחז"ל בתנאים ואמוראים ובגדולי ישראל מאז ועד עתה כי הקב"ה לא עזב חסדו ובכל דור נתן לנו חכמי התורה שבלעדיהם ח"ו כל התורה שבע"פ היתה מתמלאת שבושים ח"ו במשך הזמן, שידעו להעריך תורה ולגשת בחרדת קודש. וכל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו [אבות ה' יח] ובפרט מלמדי תינוקות של בית רבן כמו שאנו רואים בחז"ל כמה צריך להזהר מטעות וכש"כ בעניני דעות, ומי שנזהר מטעות הריהו מזכה הרבים, ועי"ז נוכל בעזר ה' להקים דור של ת"ח וגדולי תורה ואמונה.